Omar Khayyam

Ruba`iyat
(*Catrene*)

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

OMAR KHAYYAM

RUBA'IYAT
(CATRENE)

© EMIGl 2017.

Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate Editurii Muzeului de Istorie Galaţi. Orice preluare, parţială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITOR:	**Cristian-Dragoş CĂLDĂRARU**
Machetă grafică:	Liliana-Carmen PALADE
Coperte şi fotoprocesare:	Alexandru Șeitan
Consultant ştiinţific:	George Enache

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
OMAR KHAYYAM
Ruba'iyat / Omar Khayyam ; trad. de Ionel Fernic ; ed. îngrijită şi st. introd.: Ovidiu-Cristian Nedu. - Galaţi : Editura Muzeului de Istorie Galaţi, 2017
ISBN 978-606-8769-12-7

I. Fernic, Ionel (trad.)
II. Nedu, Ovidiu Cristian (ed. ; pref.)

821.222.1

© 2017 Editura MUZEULUI DE ISTORIE GALAŢI
Galaţi, str. Alexandru Ioan Cuza, nr. 80, cod 800010
Redacţia: tel.: 0236 460797, Fax2Mail: 0336-880008
E-mail: muzeuistoriegalati@yahoo.com
Web: http://migl.ro/

ISBN 978-606-8769-12-7

OMAR KHAYYAM

RUBA'IYAT
(CATRENE)

Traducere:
Ionel Fernic

Ediţie îngrijită şi Studiu introductiv:
Ovidiu-Cristian Nedu

EDITURA
Muzeului de Istorie Galaţi
Galaţi, 2017

C U P R I N S:

Notă asupra ediţiei 7

Studiu introductiv: **Omar Khayyam. O mistică a prezentului** (Ovidiu Cristian Nedu) 11

1. Eliberarea naturii umane de speculaţia teologică şi filosofică 17

Minimalismul teologic şi dezicerea de practica religiei 17

Eliberarea naturii umane de sub cenzura religioasă 20

Instituirea naturii umane drept dat ultim 22

Apogeul agnostic al investigaţiei filosofice 24

2. Imersiunea „mistică" în firescul experienţei umane 28

Preeminenţa naturalului faţă de cultural 28

Vanitatea edificiilor civilizaţiei 31

Banalizarea condiţiei umane 34

Scepticismul eshatologic şi limitarea la teluric 37

Imersiunea „mistică" în experienţa imediată 41

Trăirea liberă a datului prezent 44

Potenţarea bahică a experienţei prezentului 47

Bibliografie 55

Ionel Fernic (note biografice) 61

Omar Khayyam, *Ruba'iyat (Catrene)* 69

Notă asupra ediţiei

Prezenta lucrare conţine ediţia îngrijită a unui manuscris rămas de la Ionel Fernic şi ilustrând mai puţin cunoscuta sa operă de traducător. Manuscrisul, redactat „în noaptea de 25/XI 929", cel mai probabil, la Ploieşti, reprezintă un cadou pe care Fernic îl face prietenului său, Petrică Stegărescu. Într-un carnet cartonat (18cm x12cm), cu filă groasă şi rotunjită la colţuri, cu un scris caligrafic, îngrijit, compozitorul traduce 70 de catrene aparţinând poetului persan Omar Khayyam. Lucrarea reprezintă un demers de pionierat în domeniul orientalisticii româneşti.

Carnetul manuscris a fost recuperat de anticarul gălăţean Florenţiu Valentin Tanascov (proprietarul anticariatului „Cronos"), care astfel aduce un important aport la valorificarea culturală a lucrării şi căruia ţinem să îi mulţumim. În vara anului 2016, Muzeul de Istorie „Paul Păltănea" din Galaţi a achiziţionat manuscrisul care, în prezent, face parte din patrimoniul acestei instituţii (nr. inv. 39.796).

Prezenta ediţie reproduce fidel textul redactat de Fernic în 1926, operându-se totuşi actualizările ortografice, lexicale şi de punctuaţie impuse de forma actuală a limbii române. Rectificări minore au fost

efectuate la catrenele 1 („nici” a fost adăugat), 20 („și” a fost adăugat), 39 (în loc de „ceva”, originalul conţinea „tot ce”), 52 (în loc de „gândește”, în original era „gândește-te”), 54 (în loc de „i-a auzit”, originalul conţinea „le-a auzit”).

Titlul dat de Ionel Fernic culegerii este, pur şi simplu, „Robayet”, o transliterare mai veche a termenului persan pentru „catrene”; am menţinut acest titlu, însă am actualizat transliterarea, optând pentru mai frecventa formă „Ruba'iyat”.

Sursa traducerilor nu este nicăieri menţionată de Ionel Fernic şi, având în vedere că, la începutul secolului XX, existau deja aproximativ 30-40 de traduceri ale catrenelor în limbi de circulaţie internaţională, identificarea ediţiei (sau ediţiilor) din care s-a făcut selecţia şi traducerea catrenelor este o sarcină nu tocmai facilă.

Traducerea nu este fidelă metricii persane, ceea ce, de altfel, nici nu ar fi fost cu putinţă. Mai mult decât atât, Ionel Fernic nici măcar nu îşi versifică traducerea, preferând o parafrazare în proză a catrenelor. Drept urmare, alineatele sunt întrucâtva aleatorii, uneori ele părând a fi decise din raţiuni ce ţin de aşezarea cât mai elegantă a textului pe paginile carnetului. Din acest motiv, în prezenta ediţie nu am respectat întocmai plasarea alineatelor, multiplicându-le adesea, tot din raţiuni de estetică a paginii.

Este interesant că o mare parte a traducerilor catrenelor efectuate de Fernic se regăsesc în cele trei

ediţii cuprinzând traduceri din Omar Khayyam publicate de Alexandru T. Stamatiad între 1932 şi 1945. Chiar dacă traducerile nu sunt întocmai identice, totuşi asemănările sunt suficient de mari pentru a ne îndreptăţi să susţinem că există o legătură între cele două versiuni (vezi, de ex. cel dintâi catren din ediţia lui Fernic şi cea a lui Stamatiad, retipărită la editura Helicon, Timişoara, în 1993, sub îngrijirea lui Alexandru Metea; lista corespondenţelor între ediţia lui Stamatiad şi cea a lui Fernic poate continua: 3 cu 13, 8 cu 2, 17 cu 14, 18 cu 3, 23 cu 5, 24 cu 6, 30 cu 7, 31 cu 17, 33 cu 12, 40 cu 15, 42 cu 23, 46 cu 4, 48 cu 18, 49 cu 28, 50 cu 27, 51 cu 8, 52 cu 30, 54 cu 29, 55 cu 11, 57 cu 20 etc.). Întrucât, cronologic, traducerea lui Ionel Fernic (din 1929) precede cea dintâi ediţie a lui Stamatiad (din 1932), cel mai probabil este ca acesta din urmă să fi avut cunoştinţă de încercările de traducere ale compozitorului gălăţean şi chiar să se fi inspirat din ele.

OMAR KHAYYAM
O MISTICĂ A PREZENTULUI

Înfruntând o tendinţă religioasă frecventă, cea de a căuta împlinirea, sensul vieţii, într-un „altceva" de dincolo de lume şi de uman, Omar Khayyam este unul dintre primii gânditori care îşi propune să elaboreze o spiritualitate întemeiată în natural, în imanent, în uman. Pe deplin conştient de fragilitatea şi limitaţiile condiţiei umane, el nu cedează tentaţiei de a căuta un „dincolo de uman" şi nici nu cade pradă pesimismului nihilist, ci, într-un act de încredere cvasi-religioasă în natural şi în uman, Khayyam proclamă dimensiunea spirituală, ultimă, a imediatului, a firescului, a banalului. Are curajul să confere vieţii, trăirii umane obişnuite, considerată în banalitatea şi simplitatea sa, relevanţă spirituală, religioasă; sensul vieţii ar fi de găsit în viaţa însăşi, în trăirea ei în mod firesc şi nu în evadarea către un eventual „altundeva" transcendent. Demersul său anticipează, cu un mileniu înainte, spiritualitatea naturalistă din secolul XX, care caută împlinirea existenţială în experimentarea firească a prezentului şi a proximităţii.

***

Omar Khayyam s-a născut pe 18 mai 1048 (439, după calendarul musulman)[1], în Nishapur, important centru urban şi cultural din Khorasan, una dintre cele mai importante regiuni ale lumii islamice din acea vreme.[2] Familia sa era destul de modestă, cel mai probabil, tatăl său ocupându-se cu confecţionarea corturilor, de unde şi numele de „Khayyam" – „cel care face corturi". A beneficiat totuşi de o educaţie elevată, atât în cosmopolitul şi culturalul Nishapur cât şi în alt important centru al islamului medieval, Samarkand. Conform uzanţelor epocii, educaţia sa a fost de factură enciclopedică, Khayyam fiind instruit atât în domeniul ştiinţelor cât şi în cel al filosofiei şi teologiei. Deşi s-a făcut cu uşurinţă remarcat prin erudiţia şi înţelegerea sa, Khayyam a fost destul de reticent în a se impune drept o personalitate publică, ducând o viaţă mai degrabă izolată. Are totuşi câteva importante ieşiri în scopuri academice, de o însemnătate aparte fiind cele de la Isfahan şi Bukhara.

La o vârstă considerabilă, având şi o stare de sănătate precară, se reîntoarce în Nishapur-ul natal, unde rămâne până la moartea sa, care a avut loc

[1] Data naşterii este cunoscută cu destul de multă precizie datorită astrogramei pe care el însuşi şi-a realizat-o.

[2] Circumstanţele istorice ale vieţii lui Khayyam, în Kossaifi 2001, 171; Jaberizadeh 2013, 93-94; Nasr 2006, 168-169.

undeva între 1126 şi 1129 (517-520, după calendarul musulman).[3]

Opera sa, greu de identificat cu precizie în condiţiile existenţei unui număr considerabil de lucrări apocrife, nu este foarte vastă ca întindere, însă se remarcă prin densitate şi pertinenţă, de regulă, lucrările aducând aporturi importante temelor abordate. S-a remarcat prin lucrări în domeniile matematicii, logicii, astronomiei, fiind totodată autorul a câtorva scurte tratate filosofice de inspiraţie avicenniană.[4]

---

[3] Date biografice privind viaţa lui Omar Khayyam, în Kossaifi 2001, 171-172; Aminrazavi 2005, 18-31; Garner 1897, 7-9; Thompson 1906, vii-x; Payne 1898, xvi-xxxix; Christensen 1905, 17-21; FitzGerald 2009, 3-9; Popa 1995, 5-6; Olteanu 2004, 7-12; Iorga 2004, 15-21; Stamatiad 1993, 8-21. Prima biografică clasică a lui Khayyam, în E. D. R.; H. A. R. G. 1929, 470-473. Date despre mausoleul său şi despre receptarea sa postumă în cultura locală, în Sarton 1938, 15-18.

[4] Personalitatea ştiinţifică a lui Khayyam, în Fädil 1960, 259-260; Olteanu 2004, 12-14; Iorga 2004, 53-55. Tipologia gândirii filosofice a lui Omar Khayyam, în Trattner 1963, 21-22, 30-32; Nasr 2006, 170-178. O interpretare materialistă a filosofiei lui Khayyam, în Olteanu 2004, 16. Analize ale lucrărilor lui Khayyam, în Christensen 1905, 21-23; Aminrazavi 2005, 31-39; Stamatiad 1993, 22-23; Iqbal 2007, 44.

***

Catrenele sale, cunoscute simplu, ca *Ruba'iyat* – forma de plural a termenului *„ruba'i"* – „catren", sunt redactate într-un stil literar uşor modernizat, în care rimează doar prima, a doua şi a patra linie, lăsând astfel poetului mai multă libertate de construcţie, în cea de-a treia linie.[5] Majoritatea sunt scrise în persană, existând însă şi câteva redactate în arabă.[6] Sarcina discernerii între catrenele originale şi cele apocrife a fost în general considerată drept una imposibilă, exegeţii optând pentru o analiză focalizată mai degrabă asupra liniei poetico-filosofice iniţiate de Khayyam decât asupra personajului istoric Omar Khayyam.[7]

Catrenele (*Ruba'iyat*) expun o viziune agnostică asupra lumii, atât în plan teologic-metafizic cât şi în plan filosofic-moral. Copleşit de scepticism, Khayyam

---

[5] Aminrazavi 2005, 39, 90; Popa 1995, 6-7; Iorga 2004, 38-40.

[6] Speculaţii privind raţiunile ce au stat la baza alegerii persanei ca limbă de exprimare, în detrimentul arabei, în Trattner 1962, 310-312; Ahmed 2002, 46-47.

[7] Analize ale problemei paternităţii catrenelor atribuite lui Khayyam, în Jermyn 1989, 242-243; Kossaifi 2001, 173; Cadell 1899, xxi-xxiii; Christensen 1905, 23-37, 90-94; Iorga 2004, 44-51; Martin 2004, 524. Problemele insurmontabile ale identificării catrenelor autentice ale lui Omar Khayyam, în Aminrazavi 2005, 96-97; Bowen 1973, 67-69. Receptarea catrenelor în timpul vieţii lui Khayyam, în Fädil 1960, 262-268.

propune, în compensaţie, o trăire plenară a prezentului, a imanentului. Refuză să mai aţintească înţelegerea, se dezice de religie şi de filosofie, în favoarea trăirii depline a datului natural. Hedonismul său este cvasi-religios, imersiunea în clipa şi oportunitatea prezentă dobândind nuanţe mistice şi aproximând împlinirea soteriologică.

Într-un anumit sens, agnosticismul filosofic al lui Khayyam se încadrează într-un curent sceptic care, în sec. XI, începea să cuprindă lumea islamică, puternic influenţată până la acea dată de raţionalismul şi filosofia greacă. Reflecţia filosofică şi deschiderea ştiinţifică din această perioadă au condus la importante progrese în domeniul cunoaşterii însă totodată au relevat şi numeroasele incertitudini şi limitaţii inerente înţelegerii umane. În cele din urmă, civilizaţia islamică a ales să urmeze predispoziţia omenească către certitudine şi, drept urmare, s-a dezis de adeseori inconcluziva investigaţie filosofică în favoarea garanţiilor dogmei religioase.[8]

[8] Atitudinea ostilă faţă de reflecţia filosofică în epoca în care a trăit Omar Khayyam, în Aminrazavi 2005, 71-73, 84. Satisfacerea nevoii de certitudine prin dogma religioasă, la Aminrazavi 2005, 74. Un exemplu sugestiv de atitudine opusă celei adoptate de Kahyyam, de refugiere în dogmatism şi de dezicere de investigaţia raţională, îl oferă Al-Ghazali, cu critica sa acerbă la adresa filosofiei; vezi Corbin 2008, 212-220.

În acest context ideologic, Khayyam are o opțiune cât se poate de atipică, el având îndrăzneala să pună în discuție însăși nevoia și posibilitatea certitudinii și să propună ca alternativă trăirea liberă de înțelegere sau interpretare a imediatului, a naturalului. Conștient de failibilitatea și de caracterul inconcluziv al reflecției filosofice, el nu dă curs orbește pornirii umane către certitudine, alunecând în dogmatism religios, ci se dezice atât de filosofie cât și de religie, în favoarea trăirii libere, firești.

Într-o epocă în care islamul începea să se dezică de raționalitatea umanistă și începea să vireze către rigoarea și dogmatismul religios, Khayyam are totuși curajul să găsească valorile și scopurile ultime ale existenței în om și în natural. Drept urmare, întemeiază o spiritualitate agnostică, care are îndrăzneala de a substitui două categorii religioase consacrate, cunoașterea și credința, cu cea mai banală, mai firească și mai puțin sofisticată experiență umană: trăirea spontană a datului natural, aceasta fiind instituită drept cea mai autentică și mai îndestulătoare experiență a omului, similară împlinirii soteriologice. Împlinirea vieții e de găsit în viața însăși, în trăirea firească și nu în depășirea ei; pentru Omar Khayyam, viața umană îi este conferită omului ca menire ce trebuie consumată, împlinită, și nu ca un neajuns ce trebuie depășit.

1. ELIBERAREA NATURII UMANE DE SPECULAȚIA TEOLOGICĂ ȘI FILOSOFICĂ

Minimalismul teologic și dezicerea de practica religiei

Sub incidența atitudinii sceptice a lui Omar Khayyam cad, întâi de toate, cele mai îndrăznețe revendicări cognitive ale omului și anume cele teologic-religioase. Khayyam păstrează un loc minimal, practic insignifiant, pentru religiozitate, redusă la simplul consimțământ dat existenței Divinului[9], considerat însă ca întru-totul de neînțeles, atât în natura sa proprie cât și în guvernarea pe care ar exercita-o asupra lumii, retras într-o sferă izolată a transcendenței, de unde nu intervine nicicând în Univers și nici nu se instituie în rolul de garant al unei eventuale ordini morale sau naturale.[10]

[9] Prezența și rolul atribuit Divinului în lucrările științifice și filosofice ale lui Khayyam, în Mohseni 2012, 67. Identificări ale unor elemente de religiozitate în catrene, în Banerjee 2015, 17-18. Interpretări religioase, în special sufite, ale catrenelor, în Nasr 2006, 167-168; 178-183.

[10] Reținerile lui Khayyam față de majoritatea afirmațiilor teologice, la Jermyn 1989, 246; Iorga 2004, 29. Elementele atee din gândirea lui Khayyam, în Trattner 1963, 28-30. Comparație între gândirea religioasă a lui Khayyam și renascentismul și iluminismul european, în Fädil 1960, 266-267.

Cerul nu este responsabil de fericirile sau nefericirile pe care destinul ni le aduce. Nu mulţumi cerului şi nu-l acuza ... El este nepăsător la bucuriile ca şi la necazurile noastre.[11]

Fără a nega existenţa Divinităţii, Khayyam este totuşi cât se poate de tranşant în adoptarea unei poziţii agnostice cu privire la aceasta şi la afirmarea unui eventual sens cu validare divină al Universului, care astfel îi apare drept o „misterioasă partidă de şah jucată de Dumnezeu". Singura afirmaţie teologică pe care îndrăzneşte să o facă proclamă tocmai suspendarea oricărei aserţiuni teologice şi resemnarea plină de uimire în faţa misterului divin.[12]

Iată singurul adevăr! Noi suntem pionii misterioasei partide de şah jucată de Dumnezeu.[13]

Această religiozitate minimală nu mai îndreptăţeşte niciuna dintre practicile religioase obişnuite şi nici standardele, evaluările, speranţele sau sancţiunile religioase. Cu o atitudine care, în ochii multora dintre contemporanii săi, a trecut drept

---

[11] *Ruba'iyat,* 17. În cele ce urmează, în cazul citării din *Ruba'iyate*, prin simpla menţiune, *Ruba'iyat*, se are în vedere prezenta ediţie, în traducerea lui Ionel Fernic. Referinţele la catrene din alte ediţii se fac prin intermediul numelui traducătorilor respectivelor versiuni.

[12] Agnosticismul lui Khayyam ca fiind justificat de sterilele şi veşnic inconcluzivele dezbateri teologico-filosofice din vremea sa, în Trattner 1963, 23-24.

[13] *Ruba'iyat,* 44. Vezi şi Popa 1995, 61-70.

blasfemiatoare[14], Khayyam se dezice de scripturi, de moralitatea religioasă, de orice practică sau aspiraţie religioasă, propunând în locul acestora libera reflecţie, gândirea şi trăirea neîngrădite de religios.

Închide Koranul! Gândeşte liber şi priveşte liber cerul şi pământul! [15]

Mi se spune: „Dumnezeu te va ierta." Refuz această iertare pe care nu o cer.[16]

Desfid că există o justiţie şi o îndurare.[17]

O constatare a simţului comun şi anume imposibilitatea de a găsi pretinsele intervenţii divine la nivelul lumii, oricât de invocate ar fi acestea, este extrapolată de Khayyam la nivel de principiu; adoptând un scepticism radical, în faţa căruia orice fărâmă de speranţă în providenţa divină sucombă, Khayyam rămâne doar cu opţiunea experienţei imediate, a lucrurilor banale, terestre, ce îi stau înainte omului.

Înconjoară-te de fete tinere şi mângâie-le! Eziţi? Doreşti să te mai rogi lui Dumnezeu? Înaintea ta, miliarde de

---

[14] Pentru elementele blasfemiatoare din catrenele lui Khayyam, vezi Jermyn 1989, 249.

[15] *Ruba'iyat,* 52. Dezicerea de religie şi propovăduirea liberei „rătăciri" prin lume, în Sa'idi 1994, 190. Sfidarea practicilor religioase, în Nicolas&Corvo 1903, 285, 306.

[16] *Ruba'iyat,* 27. Renunţarea la practicile şi constrângerile religioase, în Dooman 1911, 43.

[17] *Ruba'iyat,* 1.

oameni au pronunţat rugi fierbinţi. Ei au plecat şi tu nu ştii dacă Dumnezeu i-a auzit.[18]

Scepticismul său generalizat cu privire la principiile şi reglementările religioase capătă un contur concluziv într-un imperativ agnostic, care nu doar constată cât de puţin întemeiate sunt afirmaţiile şi principiile religiei dar chiar propune dezicerea de orice căutare religioasă, considerată ca fiind din principiu zadarnică, futilă. În plan existenţial, agnosticismul metafizic-teologic lasă cale liberă delectării neîngrădite cu naturalul.

Hotărăşte-te să nu mai contempli cerul! Înconjoară-te de fete tinere şi mângâie-le![19]

Eliberarea naturii umane de sub cenzura religioasă

Speranţa transcendentă a religiei este înlocuită de o imersiune în prezent care aproape că preia intensitatea misticismului religios de care Khayyam tocmai s-a debarasat. Nimic din constrângerile religioase nu rămâne valid şi astfel se ajunge la propovăduirea unei experimentări libere, depline, absolut necenzurate, a imediatului.[20]

---

[18] *Ruba'iyat,* 54.

[19] *Ruba'iyat*, 54. Vezi şi Tirtha 1941, 125, 234.

[20] Pentru non-eludarea prezentului sub presiunea sancţiunilor sau promisiunilor religioase, vezi Esmaeeli, Mortazevi, Karami, Hashemzadeh, Gashtasb & Joveini 2014, 122; Olteanu 2004, 113.

Culege toate fructele vieții! Aleargă la toate petrecerile și alege cupele cele mai mari! Să nu-ți închipui că Dumnezeu ține socoteală de viciile sau virtuțile noastre! Ferește-te de a neglija ceva ce te poate face fericit![21]

În condițiile atitudinii sale rezervate față de revendicările religiei, omenescul preia și împlinește cu o intensitate, consistență și autenticitate superioară promisiunile existențiale formulate de religie. Într-un act de sfidare a reglementărilor religioase ale vremii, Khayyam propovăduiește vinul și amorul senzual ca substitute mai genuine și mai aducătoare de împlinire.

Bea! Te vei bucura de o fericire pe care Mohamet n-a cunoscut-o niciodată. Ascultă melodiile ce izbucnesc din lăutele amantelor: sunt adevărații psalmi ai lui David.[22]

Ascetismul și cenzura religioasă sunt substituite de naturalețe și sinceritate; obiectul reverenței quasi-religioase a lui Khayyam este natura umană, asumată cu o onestitate sieși suficientă, în fața căreia ambițiile ascetic-transcendente ale religiei se arată doar ca ipocrizie.

Dervișe, despoaie-te de haina în care apari atât de aspru și pe care n-o aveai la naștere! Îmbracă o mantie sărăcăcioasă! Trecătorii nu te vor mai saluta, dar vei auzi cântând în inima ta pe toți serafimii cerului ....[23]

---

[21] *Ruba'iyat,*39. Pentru dezicerea de sancțiunile religiei, vezi și Dooman 1911, 40; Heron-Allen 1897, 6; Starck 1982, 47; Starck 2013, 59.

[22] *Ruba'iyat,* 23. Vezi și Olteanu 2004, 37.

[23] *Ruba'iyat*, 65. Vezi și Pasha 1913, 84; Christensen 1905, 97; Stamatiad 1993, 39.

Toată lumea ştie că niciodată n-am murmurat nici cea mai mică rugăciune. De asemenea, toată lumea ştie că n-am încercat niciodată să-mi ascund păcatele.[24]

Respect pe amantul care geme de fericire şi disprețuiesc pe ipocritul care murmură o rugăciune.[25]

Instituirea naturii umane drept dat ultim

Khayyam sucombă cu totul în faţa naturalului şi chiar consideră acest act de totală submisivitate faţă de omenesc ca fiind pe de-a-ntregul îndreptăţit prin simplul fapt al datului uman. Pornirile şi slăbiciunile umane încetează să îi mai apară drept neajunsuri, drept deviaţii de la un normativ instituit de divinitate, şi devin însăşi menirea care, într-un bizar şi greu de explicat Univers, îi este conferită omului. Refuzând să accepte dihotomia religioasă tradiţională dintre sacrul sfânt şi profanul păcătos şi focalizându-se exclusiv asupra imanentului, Khayyam face din datul natural standardul ultim al oricărei evaluări moral-existenţiale. Văzând în om doar omenescul, el nu mai poate concepe o abordare metanoică a vieţii, fiinţa umană fiind în mod ineluctabil predispusă, chiar sortită, experienţelor şi delectării vieţii terestre.

Doamne, Doamne, răspunde-ne! Tu ne-ai dat ochi şi ai permis ca frumuseţea creaturilor Tale să ne orbească! Tu ne-ai dat facultatea de a fi fericiți şi Tu vrei ca noi să renunţăm la

[24] *Ruba'iyat*, 1; Vezi şi Heron-Allen 1897, 21.
[25] *Ruba'iyat,* 36.

bucuriile acestei lumi? Dar aceasta este tot atât de imposibil ca a răsturna o cupă fără să se verse vinul din ea ...[26]

Doamne, Tu ai întins mii de curse invizibile în calea pe care o urmăm şi ai spus: „Vai de acei ce nu le vor evita!" Tu vezi tot, Tu ştii tot! Nimic nu se întâmplă fără voia Ta! Suntem noi răspunzători de greşelile noastre? Poţi Tu să-mi reproşezi revolta mea?[27]

Avem de-a face cu un triumf deplin al naturalului, omenescul impunându-se ca dat şi reper ultim, imposibil de substituit şi, cu atât mai puţin, de depăşit. Nu mai există nimic blamabil în natural, consumarea acestuia reprezentând menirea însăşi a existenţei umane.

Aud spunându-se că iubitorii vinului vor fi osândiţi la muncile Iadului. Nu-i adevărat! Dacă iubitorii vinului şi ai amorului merg în Infern, Paradisul ar trebui să fie gol ...[28]

Prin caracterul său atotcuprinzător, naturalul ridicat la rangul de principiu ultim, integrează, validează şi „spiritualizează" tot ceea ce ţine de terestru, de omenesc. Cu toate neajunsurile, limitaţiile şi exacerbările sale, naturalul este ultim, este „divin", întreaga viaţă omenească fiind astfel integrată într-o perspectivă ce dobândeşte nuanţe pan-spiritualiste.

---

[26] *Ruba'iyat*, 46. Vezi şi Sa'idi 1994, 88; Heron-Allen 1897, 19; Starck 1982, 35-37; Romanescu 2004, 76; Nicolas 1867, 188; McCarthy 1889, lxxiii; Starck 2013, 70,73.

[27] *Ruba'iyat,* 63. Vezi şi Romanescu 2004, 40; Whinfield 1895, 45; Payne 1898, 20; Starck 2013, 86.

[28] *Ruba'iyat*, 26. Naturaleţea şi, implicit, ineluctibilitatea slăbiciunilor omeneşti, în Gilkin 1923, 22; Garner 1897, 23.

Beau vin, cum rădăcina salciei bea unda limpede a torentului. Dumnezeu, singur Dumnezeu, ştie tot. Când m-a creat, El ştia că voi bea vin. Dacă m-aş abţine, aş dezminţi ştiinţa lui Dumnezeu.[29]

Apogeul agnostic al investigaţiei filosofice

În scepticismul său deopotrivă acut şi consecvent, Khayyam evită „supra-evaluarea" filosofică a lumii şi a umanului, investigaţia sa mărginindu-se la ceea ce este relevat în experienţa imediată. Adeseori, s-a găsit o compensaţie pentru efemeritatea şi fragilitatea condiţiilor umane în înţelegerea filosofică a acestora, în contextul cosmic sau chiar divin căruia le-ar aparţine şi care le-ar conferi un sens superior.[30] Khayyam refuză acest demers de supra-estimare speculativă a imanentului, fiind consecvent în atitudinea sa rezervată, care nu îi permite să susţină înţelegerea unui sens superior la care ar participa efemerul şi care astfel i-ar conferi acestuia o însemnătate dincolo de ceea ce este în sine.[31]

---

[29] *Ruba'iyat,* 51. Vezi şi Roe 1920, 59.

[30] Scepticismul filosofic-teologic al lui Khayyam, în Jermyn 1989, 248; Mohseni 2012, 65; Esmaeeli, Mortazevi, Karami, Hashemzadeh, Gashtasb & Joveini 2014, 122-123; Popa 1995, 7, 18-19; Iorga 2004, 30; Nasr 2006, 166-167. O interpretare antropologic-umanistă a agnosticismului lui Khayyam, din perspectiva existenţialismului contemporan, în Jaberizadeh, 2013, 97-98.

[31] Pentru caracterul insignifiant al vieţii umane, vezi Ayati 2012, 52-53; Olteanu 2004, 16,23.

Naşterea mea n-a adus nici cel mai mic profit universului. Moartea mea nu va micşora nici imensitatea şi nici splendoarea lui. Nimeni n-a putut să-mi explice, niciodată, de ce am venit, de ce plec ...[32]

Nu ştii de unde vii. Nu ştii unde vei merge ...[33]

Sărmane om, tu nu vei şti niciodată nimic! Tu nu vei putea dezlega niciodată un singur mister din cele ce ne înconjoară![34]

Nimeni nu poate să înţeleagă neînţelesul ... Nimeni nu poate să ghicească ce se ascunde sub aparenţe.[35]

Nereuşind să acceadă la o perspectivă mai înaltă decât naturalul, decât imediatul, Khayyam este constrâns să îşi circumscrie înţelegerea la limitaţiile pe care imediatul le relevă cu privire la uman, neantul fiind astfel singura finalitate pe care îşi permite să o afirme.

Iată singurul adevăr! Noi suntem pionii misterioasei partide de şah jucată de Dumnezeu. El ne mută, ne opreşte, ne împinge, şi apoi ne azvârle unul câte unul, în cutia neantului ...[36]

Toate locuinţele noastre sunt provizorii, afară de cea de pe urmă: pământul.[37]

---

[32] *Ruba'iyat*, 20. Vezi şi Tirtha 1941,18, 200; Sa'idi 1994, 132, 195; Lahor 1907, 168; Gilkin 1923, 18; Dan 1971, 118; FitzGerald 2009, 30; Popa 1995, 38,53-59; Starck 2013, 79.

[33] *Ruba'iyat*, 5.

[34] *Ruba'iyat*, 68. Vezi şi Pollen 1915, 39; Roe 1920, 42; Starck 1982, 19; Popa 1995, 46-52.

[35] *Ruba'iyat*, 6. Vezi şi Blanden 1901, 188.

[36] *Ruba'iyat*, 44; Moartea ca unică certitudine în Lahor 1907, 166.

[37] *Ruba'iyat*, 6.

Preocupările filosofice destul de asidue ale lui Khayyam, materializate sub forma mai multor tratate de inspirație avicenniană, conduc la adoptarea resemnată a unor concluzii puternic marcate de agnosticism. O viață întreagă dedicată investigației filosofice culminează în proclamația: *Toată știința omenească: vorbe... Rezultatul gândirii perpetue: nimic.*[38]

Trăirea filosofică, atât de elogiată în mediile culturale ale Khorasan-ului în care s-a format Khayyam, este considerată în mod depreciativ, căutarea adevărului fiind văzută drept o pendulare între două polarități ale ficțiunii, goale de sens cognitiv[39]. Viața filosofică care își face din acestea principalul punct de interes îi apare drept o simplă vanitate.

Convingere sau îndoială, eroare sau adevăr, nu sunt decât vorbe, tot atât de goale ca și balonașele de săpun. Multicolore sau spălăcite, aceste balonașe sunt imaginea vieții tale ...[40]

Zădărnicia investigației filosofice îi stârnește lui Omar Khayyam doar indiferență față de cunoaștere, el mărturisindu-și fără rezerve preferința pentru experimentarea concretului, a imediatului, cu

[38] *Ruba'iyat*, 4. Vezi și Iorga 2004, catren 1. Apogeul agnostic al vieții filosofice a lui Omar Khayyam, în Aminrazavi 2005, 103; Stamatiad 1993, 60. Scepticismul lui Khayyam interpretat ca o consecință a lucidității sale scientiste, în Trattner 1963, 25-26, 31.

[39] Presupozițiile failibiliste ale gândirii științifice și filosofice a lui Khayyam, în Trattner 1963, 20.

[40] *Ruba'iyat*, 35. Scepticismul ridicat la rang de principiu cognitiv, în Anet&Muhammad 1920, 125.

limitaţiile sale naturale, în locul căutării infatuate dar goale a filosofului.

Dac-ai şti ce puţin mă interesează cele patru elemente ale naturii şi cele cinci facultăţi ale omului! Indiferenţa mea asupra acestor lucruri este suverană! Adă vin, să cânte lăuta, şi modulaţiunile ei să-mi amintească de cele ale adierei, care trece ca şi noi ...[41]

Savanţii nu te vor învăţa nimic dar mângâierile genelor lungi ale unei femei îţi vor da fericirea.[42]

Cupe! Nu mai vorbi! Totul e minciună. Cupe ... Repede!... [43]

Oamenii mărginiţi sau orgolioşi stabilesc o diferenţă între suflet şi corp. Eu nu afirm decât un lucru: vinul nimiceşte toate necazurile noastre şi ne dă liniştea desăvârşită.[44]

Bea vin! Încetează cu vorbele de prisos![45]

---

[41] *Ruba'iyat*, 40; Vezi şi Nicolas&Corvo 1903, 359; Pasha 1913, 124; Roe 1920, 88; Blanden 1901, 211; Romanescu 2004, 27; Whinfield 1893, 101.
[42] *Ruba'iyat*, 45.
[43] *Ruba'iyat*, 30. Vezi şi Garner 1897, 43.
[44] *Ruba'iyat*, 24.
[45] *Ruba'iyat*, 6.

2. IMERSIUNEA „MISTICĂ" ÎN FIRESCUL EXPERIENȚEI UMANE

Preeminența naturalului față de cultural

Eșuând să detecteze valori „înalte", de factură raționalist-filosofică, la nivelul vieții umane, Khayyam se vede pus în imposibilitatea de a mai găsi vreun temei pentru civilizația umană, pentru edificările culturale, fiind constrâns să se limiteze la natural. Perspectiva sa cu privire la uman este pronunțat naturalistă, desconsiderându-se sau chiar negându-se fățiș statutul privilegiat pe care rațiunea și produsul acesteia, civilizația, l-ar putea conferi condiției umane. În ciuda remarcabilei sale formări intelectuale, fiind unul dintre cei mai importanți gânditori ai vechii lumi islamice, Khayyam nu consideră că s-ar fi ridicat prin ceva mai presus de cele mai banale forme ale umanului. Își recunoaște deopotrivă realizările intelectuale cât și faptul că viața sa, asemenea vieții celui mai simplu și mai nesofisticat om, a fost condusă de cele mai banale considerente și valori omenești, care l-au purtat nu acolo unde i-ar fi indicat rațiunea ci, mai degrabă, în direcția lor firească, imposibil de contracarat chiar și de excelența intelectuală. În cele mai elevate forme ale sale, educația și cultura pălesc și își recunosc neputința în fața banalității și naturaleții firii umane.[46]

[46] Pesimismul lui Khayyam referitor la capacitatea omului de a schimba ceva în viața sa și predispoziția sa spre fatalism, în Bordbar&Aghagolzadeh 2016, 216, 218-219.

Am avut profesori eminenți. M-am bucurat de progresele și de succesele mele. Dar, când evoc pe savantul care am fost, îl compar cu apa care ia forma vasului și cu fumul pe care vântul îl risipește ....[47]

Khayyam este întrucâtva constrâns să confere naturaleții statutul privilegiat de valoare ultimă ca urmare a constatării pesimiste că orice altă evaluare a lumii nu pare să conducă la găsirea a ceva ce merită urmărit ci, mai degrabă, la viziunea descurajatoare a unei lumi lipsite de ordine, lipsite de stabilitate, a unei omeniri ce are doar perspectiva nihilistă a iminentei sale nimiciri. Viața se vădește a fi caracterizată de iregularitate, de haos, de absența vreunui principiu regulator în plan moral, prudența și resemnarea fiind cele mai îndreptățite atitudini în lumea văzută de Khayyam. Civilizația pare mai degrabă să eșueze decât să ridice omul către o eventuală altă sferă a ființării. [48]

Privește în jurul tău! Nu vei vedea decât întristare, groază și disperare. Cei mai buni prieteni ai tăi sunt morți. Tristețea este singurul tău tovarăș.[49]

Mulțumește-te să ai câți mai puțini prieteni! Nu căuta să faci durabilă simpatia ce o ai pentru cineva! Înainte de a

---

[47] *Ruba'iyat*, 64. Pentru imposibilitatea surmontării naturalului prin erudiție, vezi și Aminrazavi 2005, 103; Dooman 1911, 34; Cadell 1899, 33; Romanescu 2004, 92; Thompson 1906, 188; Olteanu 2004, 147; Stamatiad 1993, 44-45,47.

[48] Pesimismul moral al lui Khayyam justificat de realitățile istorice ale epocii sale, în Jaberizadeh, 2013, 95.

[49] *Ruba'iyat*, 67. Vezi și Anet&Muhammad 1920, 14.

strânge mâna cuiva, întreabă-te dacă acea mână nu te va lovi într-o zi![50]

Îmi ascund durerea, fiindcă păsările rănite se ascund ca să moară ... Vin! Ascultaţi-mi capriciile! Vin, roze şi cântece, şi indiferenţa ta asupra tristeţii mele, iubita mea![51]

Constatările pesimiste cu privire la civilizaţia umană sunt însă contrabalansate de un optimism exuberant cu privire la resursele existenţiale ale naturaleţii. Khayyam găseşte naturalul mult mai satisfăcător, mai autentic, mai potrivit fiinţei sale, chiar şi decât cele mai rafinate produse ale culturii umane; în firescul şi spontaneitatea sa, natura îi oferă omului Omar Khayyam o satisfacţie şi o împlinire de nedepăşit. Oricât ar încerca civilizaţia, prin creaţiile sale sofisticate, să se supra-poziţioneze faţă de natural, în cele din urmă, toate aceste încercări se vădesc drept vanitate şi eşec.

O altă aurora! Ca în fiecare dimineaţă, descopăr splendoarea lumii şi sunt mâhnit de a nu putea mulţumi Creatorului. Dar atâtea raze mă consolează! Atâtea buze se oferă alor mele! Lasă-ţi lăuta, iubita mea, căci păsările se pregătesc că cânte ...[52]

Sucombarea în faţa naturalului este atât de totală încât dobândeşte nuanţe de fatalism; omul nu este atât o fiinţă care, în deplină libertate şi autonomie raţională, îşi făureşte destinul de unul singur cât, mai

---

[50] *Ruba'iyat*, 2.
[51] *Ruba'iyat*, 62.
[52] *Ruba'iyat*, 58.

degrabă, este participant la un curs al lucrurilor instituit de naturalul atotputernic, căruia nu i se poate nicidecum opune. Statutul pe care Khayyam i-l atribuie fiinţei umane nu este atât unul de actant cât, mai degrabă, unul de participant; omul asumă şi experimentează un destin care, în chip neînţeles, îi este impus şi pe care el trebuie să îl parcurgă fără a avea prea mult şi capacitatea de a-l influenţa.Viaţa nu este atât ceva ce ar trebui creat cât, mai degrabă, ceva ce trebuie experimentat.

Lasă-ţi inima fanteziei orelor! Destinul tău e scris. Nimic în lume nu-l va putea modifica.[53]

Noi suntem pionii misterioasei partide de şah jucată de Dumnezeu. El ne mută, ne opreşte, ne împinge, şi apoi ne azvârle unul câte unul, în cutia neantului ...[54]

Ştii bine că n-ai nicio putere asupra destinului tău.[55]

Vanitatea edificiilor civilizaţiei

Chiar şi atunci când, vremelnic, iau naştere, edificiile civilizaţiei umane sunt sortite efemerităţii implacabile, indiferent de amploarea măreţiei lor de moment. Ridicarea mai presus de natură prin civilizaţie şi raţiune reprezintă astfel doar o irupţie momentană, care nu se poate institui într-un veritabil

[53] *Ruba'iyat*, 53.
[54] *Ruba'iyat*, 44.
[55] *Ruba'iyat*, 14.

„edificiu" ci, mai degrabă, reprezintă o materializare minimală a capriciilor şi infatuării omeneşti.[56]

Ce-au devenit toţi prietenii noştri? Moartea i-a luat şi i-a zdrobit.[57]

Palatul lui Bahrâm este acum adăpostul gazelelor. Leii zburdă în grădinile în care odinioară cântau muzicanţi. Bahrâm, care a cucerit necuceritul, doarme acum sub un pământ pe care pasc măgarii ...[58]

Viaţa se scurge. Ce a devenit din Bagdad şi din Balk?Cea mai mică lovitură este fatală razelor prea înflorite. Bea vin şi contemplă Luna evocând atâtea civilizaţii pe care le-a văzut stingându-se ...[59]

Civilizaţia umană, cu toate realizările ei, este astfel desconsiderată, fiindu-i refuzate revendicările arogante de durabilitate şi chiar de edificare atemporală. Abordarea are importante implicaţii existenţialiste, retezând forţa aproape compulsivă cu care adeseori valorile civilizaţiei s-au impus vieţii umane şi lăsând fiinţa umană doar în voia pornirilor sale fireşti.

---

[56] Vanitatea civilizaţiei umane, în Mohseni 2012, 58; Ayati 2012, 55-56; popa 1995, 18-19. Pesimismul cultural al lui Khayyam şi justificarea acestuia prin contextul istoric al vieţii sale, în Ayati 2012, 49. O comparaţie între gândirea lui Khayyam şi „Ecleziastul", în O'Connell 1916, 137-139. Atitudinea anti-civilizaţie a lui Khayyam, văzută ca o formă de non-conformism, în Trattner 1962, 313.

[57] *Ruba'iyat*, 42. Vezi şi Sa'idi 1994, 150.

[58] *Ruba'iyat*, 22.

[59] *Ruba'iyat*, 18.

Mă întreb de multe ori: ce posed eu cu adevărat? Mă întreb: ce va rămâne din mine după moartea mea?Viaţa noastră este scurtă ca un incendiu. Flăcări pe care trecătorul le uită, cenuşă pe care vântul o împrăştie: a trăit un om ...[60]

Khayyam pare să aibă mari reţineri în a afirma chiar şi cel mai scăzut grad de raţionalitate, predictibilitate şi controlabilitate al lumii, fiind cât se poate de rezervat cu privire la tot ceea ce înseamnă previzibil, planificat, elaborat, laborios, cu privire la orice edificare durabilă. Incertitudinea absolută cu privire la viitor îl împinge la o atitudine de totală devoţiune, cu nuanţe mistice, faţă de datul imediat, singura certitudine pe care pare să o accepte.

Prietene, nu face nici un proiect pentru mâine! Ştii tu măcar dacă vei putea termina fraza pe care ai început-o?... Mâine, vom fi poate departe de această caravană, la fel ca aceia care au dispărut acum şapte mii de ani ...[61]

Deoarece nu ştii ce-ţi rezervă mâine, căzneşte-te să fii fericit azi![62]

Ştii bine că n-ai nicio putere asupra destinului tău. Pentru ce dar, nesiguranţa zilei de mâine îţi produce nemulţumiri? Dacă eşti înţelept, profită de moment! Viitorul? Ce-ţi va aduce el?[63]

Ostilitatea lui nu este limitată la viziunile şi speranţele civilizaţiei, ale culturii, ci chiar orice

---

[60] *Ruba'iyat*, 34.
[61] *Ruba'iyat*, 32.
[62] *Ruba'iyat*, 12. Vezi şi Dan 1971, 130; Whinfield 1893, 36.
[63] *Ruba'iyat*, 14. Vezi şi Pasha 1913, 96; Cadell 1899, 44; Dan 1971, 147.

aşteptare, fie ea şi de ordin etic, pare să-i repugne, Universul înfăţişându-i-se ca o succesiune a unor momente prezente, căreia raţiunea umană nu poate să îi găsească noima.

Uită că ieri trebuia să fii răsplătit şi n-ai fost! Fii fericit! Nu regreta nimic! Nu aştepta nimic! Ceea ce trebuie să ţi se întâmple, este scris în Cartea pe care vântul eternităţii o răsfoieşte la întâmplare ...[64]

Banalizarea condiţiei umane

Abordarea naturalistă a vieţii umane, care nu face discordanţă şi nici nu se ridică cu nimic mai presus de natural, conduce la o soluţionare radicală a problemelor existenţiale, prin dizolvarea lor. Viaţa umană, cu toate valorile şi idealurile sale, cu tot dramatismul pe care cel mai adesea îl implică, nu are în sine nimic care să justifice importanţa specială, crucială chiar, care îi este de regulă conferită.[65] Dramele existenţiale au ca temei o supra-evaluare a vieţii şi condiţiei umane, considerate ca implicând valori decisive, în discordanţă cu firescul şi cursivitatea naturii. Încrâncenarea, sacrificiul şi totodată dramatismul vieţii umane îşi găsesc justificare tocmai în această ruptură şi supra-

[64] *Ruba'iyat*, 8. Vezi şi Nicolas&Corvo 1903, 313.

[65] Atitudinea antropologică umilă, modestă, din catrenele lui Khayyam, în Mohseni 2012, 63; Iorga 2004, 27.

poziționare ontologic-existențială pe care umanul ar induce-o la nivelul naturalului.

Reintegrând umanul în natural, Khayyam îl banalizează, îi scade din importanță, din caracterul decisiv, și totodată îl conciliază, îl aduce la pacea imperturbabilă a fluxului natural. Nu pot exista drame într-o lume care nu este decât „un grăunte de praf în spațiu", o „nălucire"[66]; nu poate exista nicio miză cognitiv-spirituală, în condițiile în care: *„Toată știința omenească: vorbe. ....Rezultatul gândirii perpetue: nimic."*[67]

Drama umană este astfel lipsită de substanță și, prin aceasta, dizolvată, absorbită în firescul curgerii implacabile a naturalului.

Omule, dacă lumea e o amăgire, de ce te lași pradă deznădejdei, de ce te gândești neîncetat la mizeria ta? Lasă-ți inima fanteziei orelor! Destinul tău e scris. Nimic în lume nu-l va putea modifica.[68]

Această viziune îi induce lui Khayyam o atitudine de acceptare pasivă, resemnată, pur receptivă, fără implicare dramatică, a vieții care încetează să mai reprezinte o ocazie decisivă, o portiță prin care s-ar putea accede la un nivel supra-ordonat naturalului,

---

[66] *Ruba'iyat*, 4.

[67] *Ruba'iyat*, 4.

[68] *Ruba'iyat*, 53. Nimicnicia vieții și a lumii, în Olteanu 2004, 29; Nicolas 1867,118; FitzGerald 2009, 39. Lipsa de sens a dramatismului uman, în Tirtha 1941, 18; Lahor 1907, 161; Garner 1897, 31; Payne 1898, 9; Popa 1995, 37; Olteanu 2004, 92.

devenind o simplă experienţă pe care Universul, în raţiunea sa de neînţeles, i-o hărăzeşte omului. Viaţă merită astfel cel mult o atitudine de acceptare împăcată, doar cu puţin mai participativă decât indiferenţa, şi, în niciun caz, dramatismul şi supra-evaluarea idolatră pe care, atât de frecvent, le primeşte.

Eu nu mă tem de moarte! Prefer acest inevitabil celuilalt, care mi-a fost impus chiar din clipa naşterii mele. Ce este viaţa? Un bun care mi-a fost încredinţat fără voia mea şi pe care îl dau înapoi cu indiferenţă ...[69]

Eu n-am cerut să trăiesc! Foarte liniştit, culeg tot ceea ce viaţa îmi oferă.[70]

Devalorizarea şi banalizarea vieţii îndreptăţeşte adoptarea unei atitudini de dispreţ, de desconsiderare a oricărei drame ce i-ar putea sta înainte omului. Necunoscutul îşi diminuează din forţa sa angoasantă, ameninţătoare, atunci când nu a fost găsit nimic care să merite a fi apărat, şi astfel i se permite omului o trăire deplină şi totodată împăcată a puţinului care se arată.

Mulţumeşte-te a şti că totul e mister: creaţia lumii şi a ta, destinul lumii şi al tău. Zâmbeşte acestor mistere, ca unui pericol pe care-l dispreţuieşti![71]

Efemeritatea realizărilor şi condiţiilor umane, oricât de măreţe, estompează diferenţele dintre omenesc şi natural, umanul reprezentând doar o irupţie momentană de strălucire edificată raţional dar

---

[69] *Ruba'iyat*, 25.
[70] *Ruba'iyat*, 38. Vezi şi Starck 1982, 46.
[71] *Ruba'iyat*, 59.

care îşi pierde cât de curând identitatea proprie, dizolvându-se în fluxul atotcuprinzător al naturalului.[72] Khayyam nu se lasă păcălit de aparenţa de elevaţie supra-naturală a edificiilor civilizaţiei omeneşti şi preferă o atitudine de empatizare ecologică uneia de infatuare şi dominare umană.

Încet de tot, argila spunea olarului care o frământa: „Gândeşte-te că am fost ca tine ... Nu mă brutaliza!"[73]

Am văzut ieri un olar, care sta aplecat asupra lucrului său. El frământa cranii de sultani şi mâini de cerşetori ...[74]

Scepticismul eshatologic şi limitarea la teluric

Nu există nicio fărâmă de speranţă eshatologică în *Ruba'iyate*, moartea fiind văzută aşa cum se vădeşte ea la nivel empiric, ca sfârşit irevocabil.[75] Khayyam se arată sceptic cu privire la orice speranţă eshatologică, mergând până la a lua în derâdere optimismul nejustificat privind o eventuală continuare postumă a existenţei.

---

[72] Continuitatea dintre uman şi natural, la Jaberizadeh 2013, 94-95.

[73] *Ruba'iyat*, 15. Vezi şi Popa 1995, 28-29,31-32; Olteanu 2004, 139; Stamatiad 1993, 66-67.

[74] *Ruba'iyat*, 16. Vezi şi Sa'idi 1994, 145, 158, 163; Dan 1971, 113; Crăciun 2007, 36. Simbolistica lutului, ca mediu unificator al umanului şi naturalului, în Aminrazavi 2005, 101; Ayati 2012, 58-60; Iorga 2004, 59.

[75] Scepticismul eshatologic al lui Khayyam, în Kossaifi 2001, 188. Interpretarea atitudinii eshatologice a lui Khayyam drept o formă de agnosticism, în Tirtha 1941, 229.

Ascultă ce-ți repetă Înțelepciunea în fiecare zi: „Viața este scurtă. Tu nu ai nimic cu plantele, care cresc din nou după ce sunt tăiate ...”[76]

Să nu-ți închipui că vei fi cine știe ce când vei sări peste poarta Morții![77]

Bea vin, căci multă vreme vei dormi sub pământ, fără prieteni, fără femei! Îți încredințez un secret: tulipele veștejite nu reînfloresc niciodată.[78]

Încrederea lui Khayyam în empiric, în senzorial, este atât de mare încât tinde să întemeieze o ontologie fenomenologic-solipsistă, în care categoria existenței fuzionează cu cea a experienței. Această abordare conduce la o reticență dusă până la refuz de a accepta ceva ce ar transcende experiența; poziția se apropie de solipsism, Khayyam neezitând să pună în dependență realitatea Universului de existența unui subiect ce îl experimentează.[79] În acest context ontologic, aspectul nihilist al morții este mult amplificat, moartea nepunând capăt doar individului uman ci chiar întregului Univers ce poate exista doar ca experiență a unui subiect.

Când nu voi mai fi, nu vor mai fi nici roze, nici leandri, nici buze roșii, nici vin parfumat. Nu vor mai fi zori și

[76] *Ruba'iyat*, 19. Vezi și Sa'idi 1994, 181.
[77] *Ruba'iyat*, 59; Cadell 1899, 37.
[78] *Ruba'iyat*, 9.
[79] Solipsismul lui Khayyam și paralele sale din epicurianism, în Kossaifi 2001, 187.

amurguri, bucurii şi necazuri.Universul nu va mai exista, pentru că realitatea lui depinde de gândul nostru ...[80]

Văzând moartea ca pe un punct final, Khayyam refuză validitatea oricăreia dintre promisiunile paradisiace formulate de religii; scepticismul său nu îi permite să se aventureze în postularea unei fericiri celeste, dincolo de această viaţă. Preferă certitudinea experienţei, a imediatului, „nebuniei" credinţei într-o beatitudine postumă.[81]

A te gândi la liniște, aici, pe pământ: nebunie! A crede în repaosul etern: nebunie![82]

Degeaba mă obsedezi, nălucă a altei fericiri! .....[83]

Pătrunde-te bine de acestea: Într-o zi, sufletul tău va zbura din corpul tău şi tu vei fi suflat înapoia vălului care pluteşte între univers şi necunoscut .... În aşteptare, fii fericit![84]

Khayyam se dezice de o linie de gândire frecvent întâlnită în mentalitatea religioasă şi care constă în îmbrăţişarea unei perspective dualiste care, pe de o parte, desconsideră imanentul şi trăirea naturală şi, pe de altă parte, elogiază un eventual registru transcendent şi „saltul" religios către acesta. Spiritualitatea lui Khayyam nu se desfăşoară într-un astfel de context dualist, el refuzând să ia în

[80] *Ruba'iyat*, 43.
[81] Trăirea vieţii în perspectiva ineluctabilă a morţii, în Mohseni 2012, 61-62; Ayati 2012, 48-49, 52.
[82] *Ruba'iyat*, 33. Vezi şi Roe 1920, 55.
[83] *Ruba'iyat*, 27.
[84] *Ruba'iyat*, 5. Vezi şi Olteanu 2004, 122.

considerare orice speculație cu privire la sacralitatea transcendentă și judecând totul dintr-o perspectivă imanentist-orizontală. Obiectul devoțiunii devine astfel teluricul, experiența imanentului, în formele sale cele mai banale.[85]

Dacă ești beat, Khayyam, fii fericit! Dacă-ți contempli iubita, fii fericit! Dacă visezi că nu mai exiști, fii fericit, căci moartea este neantul![86]

În spirit umanist, întregul registru al valorilor existențiale este astfel restrâns la nivelul terestru, valorile propuse de religii fiind pe de-a-ntregul coborâte pe pământ și fiind considerate drept rezultatul eforturilor umane. Omul este singurul responsabil pentru condiția morală sau existențială a umanității, Khayyam dându-și consimțământul simțului comun care nu pare să susțină existența unui Dumnezeu actant în lume (*deus ex machina*). Singurele edificii sunt cele umane, omul și acțiunile sale reprezentând singurele speranțe ale lumii.[87]

Binele și răul își dispută întâietatea pe pământ. Cerul nu este responsabil de fericirile sau nefericirile pe care

---

[85] Valorificarea infinită a prezentului, sub amenințarea morții, în Kossaifi 2001, 189-190; Esmaeeli, Mortazevi, Karami, Hashemzadeh, Gashtasb & Joveini 2014, 125.

[86] *Ruba'iyat*, 56.

[87] Umanismul lui Khayyam, în Mohseni 2012, 68; Jaberizadeh 2013, 96, 99. Încrederea în uman și materializarea acesteia în atitudinea scientistă a savantului Omar Khayyam, în Jaberizadeh, 2013, 99.

destinul ni le aduce. Nu mulţumi cerului şi nu-l acuza ... El este nepăsător la bucuriile ca şi la necazurile noastre.[88]

Şi, fiindcă religiile îţi promit Paradisul, caută să-ţi creezi unul aici, pe pământ, căci celălalt nu există poate ...[89]

Imersiunea „mistică" în experienţa imediată

Nereuşind să treacă dincolo de conţinutul concret al experienţelor umane şi să găsească o raţiune superioară lor însele, Khayyam este constrâns la transmutarea întregului interes existenţial către conţinutul clipei prezente, „singurul nostru bun neînşelător"[90]. Rămas fără transcendent, fără valorile culturii, civilizaţiei şi raţionalităţii, Khayyam se vede constrâns să confere valenţe mistic-soteriologice trăirii imediatului. În felul acesta, el evită alunecarea în pesimism, în nihilism; găseşte în deplina consumare a imediatului o raţiune suficientă pentru viaţa umană, care îi îngăduie chiar un ton exuberant-triumfător. Propovăduirea experienţei telurice a prezentului îşi însuşeşte spiritul victorios al mesajelor religioase,

---

[88] *Ruba'iyat*, 17; vezi şi Gilkin 1923, 6..

[89] *Ruba'iyat*, 68. Vezi şi Le Galienne 1910, 41; Aminrazavi 2005, 129; Stamatiad 1993, 42.

[90] *Ruba'iyat*, 21. Vezi şi FitzGerald 2009, 27. „Infinitizarea", „absolutizarea" momentului, a vieţii, în Kossaifi 2001, 191-193; Mohseni 2012, 69-70; Ayati 2012, 61-62; Christensen 1905, 99; Popa 1995, 10,20; Olteanu 2004, 18-19. Trăirea prezentului ca „evanghelie" a lui Khayyam, în Trattner 1962, 314. O abordare comparativă a lui Khayyam şi Horaţiu, în Mierow, 1917, 19-21.

certitudinea îndestulătoare a imediatului făcând obiectul proclamării „evanghelice" a lui Khayyam, care nu ezită să descrie trăirea naturalului în termeni ce amintesc de împlinirea şi beatitudinea religioasă.

Ce murdară este inima care nu ştie să iubească, care nu se poate îmbăta de amor! Dacă nu iubeşti, cum poţi să-ţi dai seama de orbitoarea lumină a Soarelui şi de dulcea claritate a Lunii?[91]

Într-o zi, sufletul tău va zbura din corpul tău şi tu vei fi suflat înapoia vălului care pluteşte între univers şi necunoscut ....În aşteptare, fii fericit![92]

Perspectiva nu este vulgarizatoare întrucât ceea ce propovăduieşte Khayyam nu este împlinirea grobiană, lascivă, a egoului ci armonia cu naturalul, cu firescul. Egoismul ostentativ, lacom, tenace îi repudiază în aceeaşi măsură ca speranţele eshatologice sau aroganţa civilizaţiei; doar naturaleţea şi firescul clipei, în simplitatea şi banalitatea lor, fac obiectul propovăduirii sale care accentuează mai degrabă asupra firescului naturii decât asupra cultivării exacerbate a pornirilor egoului.

Nu te cufunda nici în trecut nici în viitor! Gândul tău să nu depăşească niciodată momentul! Acesta e marele secret ...[93]

În absenţa oricărei valori care să merite a fi deliberat urmărită, Khayyam propune o „aşteptare"

---

91 *Ruba'iyat*, 3.
92 *Ruba'iyat*, 5.
93 *Ruba'iyat*, 23. Vezi şi Aminrazavi 2005, 102, 108; Sa'idi 1994, 184; Nicolas 1867, 14, 166; Le Galienne 1910, 40; Popa 1995, 77-85.

pasiv-receptivă a derulării cursului de neînţeles al lucrurilor; încrâncenarea în van a căutării filosofice sau a oricărui alt tip de desăvârşire omenească este substituită de un accept agnostic şi totodată împăcat al naturalului incomprehensibil.

Foarte liniştit, culeg tot ceea ce viaţa îmi oferă. Voi pleca fără a întreba pe nimeni asupra bizarei mele sălăşluiri pe acest pământ.[94]

Perspectiva este întrucâtva spirituală, „religioasă", întrucât trăirea clipei prezente implică abandonarea egoului în faţa cursului natural al lucrurilor. Individul îşi găseşte o raţiune superioară sieşi însă nu în transcendent sau în raţional ci într-o empatizare şi submisivitate totală faţă de natural. În spirit cvasi-religios, el îşi abrogă suveranitatea egoului raţional şi speculativ şi se lasă însufleţit de cursul firesc al naturalului la care s-a „re-legat". Atitudinea are nuanţe religioase întrucât presupune o totală predare a egoului faţă de ceva ce îi este supraordonat; atâta doar că abordarea sa pronunţat empirică nu îi permite lui Khayyam să se ridice mai presus de teluric. Chiar şi în aceste condiţii limitative, profunzimea investigaţiei şi a trăirii îi vădeşte lui Khayyam acea perfecţiune a naturalului ce îl poate institui pe acesta ca obiect al veneraţiei religioase şi ca mediu al împlinirii soteriologice.

---

[94] *Ruba'iyat*, 38.

Se pune astfel temelia unei valorizări ultime, „religioase", a vieţii naturale, a cărei trăire, consumare, în cele mai banale modalităţi, substituie realizarea soteriologică. Fără a şti ce este viaţa şi care este raţiunea pentru care omul există în Univers, Khayyam recunoaşte totuşi în viaţa umană, considerată în banalitatea sa, menirea ultimă a omului. Suspendă nevoia filosofică de înţelegere a vieţii, suspendă nevoia religioasă de depăşire a vieţii, şi, într-o atitudine agnostic-naturalistă, proclamă trăirea omenescului drept valoare ultimă.

Trăirea liberă a datului prezent

Preluând tonul exclusivist al imperativelor religioase, Khayyam propovăduieşte o atitudine de receptivitate necondiţionată a datului imediat, fără a se urmări altceva decât pura experimentare. Imersiunea în experienţă trebuie să fie lipsită de orice intenţie de a înstatornici ceva în fluxul permanent al naturalului, de orice evaluareşi căutare.

Pentru mine, fericirea şi durerea se aseamănă. Când o fericire mă năpădeşte, eu nu-i acord decât un mic locuşor în inima mea, căci ştiu bine că o durere o urmează ....[95]

Sistemul valoric propus de Khayyam este mai degrabă naturalist decât etic-moralist; sucombarea în faţa imediatului este totală, făcându-se abstracţie

[95] *Ruba'iyat*, 66.

chiar şi de nevoia de a menţine o anumită ordine morală. Khayyam pare pe deplin împăcat cu ideea a-moralităţii lumii, cu faptul că ceea ce se întâmplă în Univers nu este caracterizat de vreo ordine accesibilă înţelegerii umane şi astfel se dezice de orice reglementare etică a vieţii, de orice aşteptare a împlinirii unui echilibru moral şi de orice regret cu privire la ceea ce a fost în trecut. În consecinţă, propune o imersiune plenară în clipa prezentă, liberă atât de aşteptări cu privire la viitor cât şi de regrete sau culpabilitate referitoare la ceea ce a fost în trecut.

Am renunţat de mult a mă gândi la ce este bine, la ce este rău.[96]

Uită că ieri trebuia să fii răsplătit şi n-ai fost! Fii fericit! Nu regreta nimic! Nu aştepta nimic! Ceea ce trebuie să ţi se întâmple, este scris în Cartea pe care vântul eternităţii o răsfoieşte la întâmplare ...[97]

Dar ridică capul! Deschide braţele! Ia tot ce doreşti şi tot ce poţi apuca! Trecutul e un cadavru pe care trebuie să-l înmormântezi.[98]

Singura valoare pe care Khayyam o acceptă este cea a firescului, a datului natural, a imediatului care nu trebuie direcţionat către ceva, cultivat în vreun fel sau convertit, ci, pur şi simplu, trăit ca atare, experimentat. Scopul vieţii umane nu ţine de ridicarea mai presus de

---

96 *Ruba'iyat*, 66. Vezi şi Dan 1971, 153; Le Galienne 1910, 33; Popa 1995, 99-114; Olteanu 2004, 87.
97 *Ruba'iyat*, 8.
98 *Ruba'iyat*, 67. Proslăvirea firescului, a naturalului, în Tirtha 1941, 103.

simplicitatea naturii şi nici măcar de potenţarea la maxim a raţionalităţii şi a capacităţii de edificare deliberată, specifică umanului.[99] Nimic din ceea ce apare drept măreţ în lume nu îl impresionează pe Khayyam, care este mai degrabă dispreţuitor faţă de tot ceea ce înseamnă abnegaţie, tenacitate, sacrificiu, viaţă dedicată unui ideal deliberat.[100] Clipa prezentă şi naturaleţea imediatului sunt singurele care îi suscită interesul, în detrimentul oricărei trăiri deliberate.

Aurora a umplut de raze cupa cerului. În imensul de cristal se scurge cântecul ultimei rândunele. Parfumul vinului e mai uşor. Şi când te gândeşti că, în acest moment, nesimţitorii visează la glorie, la onoruri! Ce mătăsoase sunt pletele tale, iubita mea!...[101]

În locul puterii lui Kaï-Kaous, în locul gloriei lui Kaï-Kobad, în locul comorilor lui Khorassan, eu prefer o oală cu vin![102]

Lăute, parfumuri şi cupe, buze, plete şi ochi frumoşi, cântaţi, căci Timpul nimiceşte, cântaţi! Asprime, singurătate,

---

[99] Propovăduirea simplităţii desăvârşite a naturalului, în Anet&Muhammad 1920, 50.

[100] Scepticismul lui Khayyam cu privire la orice valoare şi edificare umană, în Anet&Muhammad 1920, vii; Popa 1995, 20-21.

[101] *Ruba'iyat*, 31. Vezi şi Thompson 1906, 196; Stamatiad 1993, 42.

[102] *Ruba'iyat*, 36. Pentru critica condiţiilor umane elaborate, sofisticate, vezi şi Tirtha 1941, 209, 231; Gilkin 1923, 14; Pasha 1913, 61; Iorga 2004, 116; Starck 2013, 73,75.

muncă, gândire, rugăciune şi abnegaţie, cenuşă pe care vântul o împrăştie, cenuşă!....[103]

Preferă simplitatea, firescul, spontaneitatea, în locul oricărei atitudini pasionale, implicate, în locul dedicaţiei totale faţă de o valoare anume. Viaţa trebuie lăsată să curgă în direcţia ei prea puţin înţeleasă de omul care nu trebuie să i se opună în vreun fel ci doar să o accepte cu seninătate.

Stăpâneşte-te întotdeauna! Nu te lăsa pradă mâniei! Dacă vrei să mergi spre liniştea desăvârşită, surâde destinului care te loveşte, dar nu lovi în nimeni![104]

Potenţarea bahică a experienţei prezentului

Imersiunea mistică în prezent, singura experienţă ce face obiectul propovăduirii lui Khayyam, este potenţată la maxim printr-un element ce repugnă islamului tradiţional şi anume vinul.[105]

---

[103] *Ruba'iyat*, 70; Vezi şi Cadell 1899, 17; Heron-Allen 1897, 23.

[104] *Ruba'iyat*, 13. Pentru critica atitudinii pasionale, vezi şi Dooman 1911, 55.

[105] Iniţial, în Europa victoriană, propovăduirea vinului în catrenele lui Khayyam a fost interpretată ca o atitudine hedonist-epicuriană, în special datorită traducerii lui E. FitzGerald. În acest sens, vezi Banerjee 2015, 14-17; Jermyn 1989, 246-247; Nasr 2006, 166. Reacţiile la această interpretare hedonistă, în Jermyn 1989, 248-249. Au existat şi interpretări care au „supra-spiritualizat" extazul bahic, considerat, sub influenţă Sufi, drept o metaforă pentru extazul divin. Vezi Banerjee 2015, 15-16, 18; Pollen 1915, ix-xv.

Acutizând experienţa imediatului până la totala uitare a oricărui alt considerent, a oricărei dileme filosofice şi a oricărei ambiţii de edificare umană, vinul dobândeşte un rol aproape sacramental în *Ruba'iyate*. Beţia transfigurează experienţa într-una de maximă receptivitate a imediatului, de disoluţie în aceasta. Elevaţia transcendentă propusă de religia tradiţională este substituită de o totală cufundare în imanent, de o empatizare „mistică" cu lumea înconjurătoare.

Mi se spune: „Nu mai bea, Khayyam!" Eu răspund: „Când beau, înţeleg ceea ce-şi spun razele, tulipele şi jasminele. Înţeleg chiar şi ceea ce iubita mea nu poate să-mi spună ..."[106]

Dacă e să vorbim de o soluţie religioasă la problemele vieţii, în *Ruba'iyate*, aceasta este de natură bahică; i se conferă vinului capacităţi soteriologice, efectele sale fiind la fel de mântuitoare, de panaceice, ca orice altă salvare religioasă.[107]

---

[106] *Ruba'iyat*, 10. Vinul ca amplificator al trăirii prezente, în Aminrazavi 2005, 112; Dooman 1911, 43; Iorga 2004, 122. Amorul, senzualitatea erotică, ca altă exemplificare paradigmatică a trăirii plenare a prezentului, în Kossaifi 2001, 181-182.

[107] Tematica bahică în poezia persană, în Christensen 1905, 46-49,100-105. Vinul ca remediu existenţial, ca soluţie soteriologică, în Kossaifi 2001, 175-177. Funcţia panaceică, „mântuitoare", a extazului bahic, în Aminrazavi 2005, 100,130; Popa 1995, 12,20; Olteanu 2004, 19; Iorga 2004, 34-35.

Vin! Inima mea bolnavă vrea să-şi vindece rănile! Vin tămâios! Vin de culoarea rozelor! Vin, ca să sting incendiul tristeţii mele! Vin, şi lăuta ta cu coarde de mătase, iubita mea![108]

Voi spuneţi că vinul e un balsam? Aduceţi-mi tot vinul universului! Inima mea are atâtea răni ... Tot vinul universului, şi inima mea să-şi îngrijească rănile ...[109]

Cumpără vin, ia-l la o parte şi lasă-l să te consoleze![110]

Prin efectul său de potenţare, de amplificare infinită a vieţii finite, vinul reuşeşte să se instituie în soluţia la problema majoră a vieţii umane şi anume iminenţa morţii. Cufundarea bahică în clipa prezentă, în imediat, compensează, prin intensitatea ei, efemerul oricărei realizări umane, jucând un rol similar „vieţii veşnice" promise de eshatologiile tradiţionale, ca remediu la vremelnicia terestrului. Khayyam îşi însuşeşte aspiraţia religioasă a omului avid de cât mai multă viaţă, nemulţumit de puţinătatea vieţii terestre, însă nu găseşte împlinirea acestei aspiraţii într-o viaţă paradisiacă nelimitată temporar ci într-o consumare lacomă a prezentului, într-o experimentare plenară a imediatului, maximizată sub influenţă bahică.

Bea vin, căci multă vreme vei dormi sub pământ, fără prieteni, fără femei![111]

---

[108] *Ruba'iyat*, 28. Vezi şi Le Galienne 1910, 28; Popa 1995, 87-97; Starck 2013, 70.
[109] *Ruba'iyat*, 57.
[110] *Ruba'iyat*, 45.
[111] *Ruba'iyat*, 9. Amplificarea bahică a vieţii, în Aminrazavi 2005, 127. Vinul ca potenţator al vieţii în faţa ameninţărilor morţii, în Sa'idi 1994, 153.

Mi-e somn. Înţelepciunea îmi spune:„Razele fericirii nu parfumează niciodată somnul. În loc să te dai acestui frate al morţii, bea vin! Pentru somn ai eternitatea."[112]

Intensificarea bahică a experienţei reuşeşte să stingă setea de viaţă fără sfârşit a omului şi astfel să ofere un remediu la dramatismului implicat de finalitatea implacabilă a oricărei vieţi umane, a oricărei realizări omeneşti.

Închină flăcărilor aurorei vinul din cupa ta, asemănătoare tulipei primăvăratice! Bea, şi uită că pumnul durerii te va zdrobi într-o zi ...[113]

Ia o cupă de vin şi bea sub clarul Lunii, gândindu-te că Luna te va căuta poate mâine în zadar ...[114]

În seara asta sau mâine nu vei mai fi. E timp să ceri vin de culoarea rozelor.[115]

Paradisul lui Khayyam este unul teluric şi se obţine nu printr-un act de transcendere a imanentului ci printr-o cufundare tot mai profundă în beatitudinea experienţei prezentului; datul imediat este amplificat sub efectul potenţiator al vinului, permiţând astfel fiinţei umane o delectare plenară cu ceea ce oferă el. Intensitatea trăirii bahice a prezentului dobândeşte valenţe eshatologice în *Ruba'iyate*; se accede la o stare paradisiacă printr-o imersiune bahică tot mai

[112] *Ruba'iyat*, 7; Vezi şi Blanden 1901, 67; Starck 2013, 65.
[113] *Ruba'iyat*, 29.
[114] *Ruba'iyat*, 12.
[115] *Ruba'iyat*, 49.

accentuată, prin potenţarea maximală a experienţei senzoriale.

Încă puţin vin, iubita mea! Obrajii tăi nu au încă culoarea rozelor.[116]

În spiritul exclusivismului religios, Khayyam proclamă orice altă valoare şi realizare umană drept himere şi vede în fuziunea bahică cu experienţa imediată singura împlinire umană autentică. Caracterul neînşelător al datului şi intensificarea bahică a trăirii conferă acestei experienţe dimensiuni soteriologice, atât prin certitudinea sa de nedepăşit cât şi prin acapararea totală a fiinţei.

Fericirii nu-i cunoaştem decât numele. Cel mai vechi prieten al nostru este vinul nou. Cu ochii şi cu mâinile să mângâiem singurul nostru bun neînşelător, cupa plină cu licoarea divină ...[117]

Se menţine tema religioasă a împlinirii desăvârşite însă opoziţia evidenţiată nu mai este cea dintre sacralitatea transcendentă şi imanenţa profană, ci între clipa şi datul prezent, pe de o parte, şi deliberarea, planificarea, speculativul minţii umane, pe de altă parte. Eludarea prezentului devine principalul „păcat", iar remediul sacramental care aduce mântuirea este vinul; salvarea constă în

116 *Ruba'iyat*, 61.

117 *Ruba'iyat*, 21; Vezi şi Whinfield, 1893, 100; Anet & Muhammad 1920, 29.

dezicerea de speculaţie, de planificare şi în cufundarea plenară în imediat.[118]

În locul puterii lui Kaï-Kaous, în locul gloriei lui Kaï-Kobad, în locul comorilor lui Khorassan, eu prefer o oală cu vin![119]

Khayyam vede în vin nu doar un remediu existenţial ci chiar şi un mijloc de a compensa situaţia cognitivă frustrantă a omului inevitabil sortit incertitudinii; atribuindu-i vinului o eficienţă atât de amplă, el pune bazele unei adevărate „religii bahice".[120]

Delectarea plenară cu prezentul face posibilă împăcarea omului cu „marea tăcere a Universului"[121], cu angoasa temporalităţii sale, dincolo de care mintea umană nu poate pătrunde. Agnosticismul implică o lipsă anxioasă a certitudinii, ba chiar a unei întrezăriri minimale a rostului şi destinului omului în Univers, însă acesta îşi găseşte o compensaţie în potenţarea maximală a trăirii imediatului. Sub influenţă bahică, omul poate fi suficient acaparat de prezent încât să uite de ingrata sa situaţie cognitivă şi să găsească mulţumirea în simpla experienţă a vieţii, fără a mai simţi compulsiunea înţelegerii acesteia.

La ce te gândeşti, amice? Te gândeşti la strămoşii tăi? Ei sunt ţărână în ţărână. Te gândeşti la calităţile lor? Uită-te

---

[118] Funcţia „soteriologică" a vinului, în Kossaifi 2001, 176-178.
[119] *Ruba'iyat*, 36; vezi şi McCarthy 1889, xxxii.
[120] Nuanţele „religioase" ale extazului bahic, în Kossaifi 2001, 178-181.
[121] *Ruba'iyat*, 11.

la mine! Ia această cupă şi să bem, ascultând liniştiţi marea tăcere a universului ....[122]

Nimeni nu poate să înţeleagă neînţelesul ... Nimeni nu poate să ghicească ce se ascunde sub aparenţe..... Bea vin! Încetează cu vorbele de prisos![123]

Khayyam se dezice de orice ambiţie cognitivă, într-o atitudine de resemnare sceptică care îl face să valorifice infinit singurul dat cert: prezentul, imediatul, experimentat plenar sub influenţă bahică.

Vin! Vin în torente! Să năvălească în vinele mele! Să clocotească în creierii mei! Cupe! Nu mai vorbi! Totul e minciună. Cupe ... Repede!... Om şi îmbătrânit...[124]

Adeseori, în *Ruba'iyate*, extazul bahic este propovăduit în contextul agnosticismului eshatologic; moartea indică limitele insurmontabile ale vieţii şi astfel îi creşte infinit valoarea acesteia. Delimitarea temporală necruţătoare a vieţii transferă speranţa existenţială din dimensiunea cronologică către cea a intensităţii. Viaţa infinită devine o viaţă limitată temporal însă exploatată, devorată cu o intensitate infinită. Vinul este instrumentul sacramental prin care omul plonjează în infinitatea experienţei prezente, actul iniţiatic desfăţurându-se în taverne.

Într-o tavernă, am rugat pe un bătrân înţelept să mă iniţieze asupra acelora care au plecat. El mi-a răspuns: „Ei nu se vor reîntoarce niciodată. Asta-i tot ce ştiu. Bea vin!".[125]

---

122 *Ruba'iyat*, 11. Vezi şi Aminrazavi 2005, 105.
123 *Ruba'iyat*, 6. Vezi şi Pollen 1915, 31; Cadell 1899, 25.
124 *Ruba'iyat*, 30. Vezi şi Aminrazavi 2005, 67.

În loc să întreb în van oamenii şi cărţile, am vrut să consult cupa. Mi-am lipit buzele de buzele ei şi am murmurat: „Când voi fi mort, unde mă voi duce?" Ea mi-a răspuns: „Bea din gura mea! Bea îndelungat! Tu nu vei reveni niciodată aici – jos!"[126]

Într-o atitudine sfidătoare la adresa filosofiei şi a religiei, mărturisirea de credinţă a lui Khayyam proslăveşte vinul, senzualitatea, prezentul, imediatul şi proclamă împlinirea existenţială desăvârşită prin acestea.

Oamenii mărginiţi sau orgolioşi stabilesc o diferenţă între suflet şi corp. Eu nu afirm decât un lucru: vinul nimiceşte toate necazurile noastre şi ne dă liniştea desăvârşită.[127]

Dacă eşti beat, Khayyam, fii fericit![128]

Bea! Te vei bucura de o fericire pe care Mohamet n-a cunoscut-o niciodată. Ascultă melodiile ce izbucnesc din lăutele amantelor: sunt adevăraţii psalmi ai lui David.[129]

---

[125] *Ruba'iyat*, 47. Propovăduirea experienţei bahice, în loc de promisiuni paradisiace, în Tirtha 1941, 86, 249.
[126] *Ruba'iyat*, 55.
[127] *Ruba'iyat*, 24. Vezi şi Tirtha 1941, 156; Aminrazavi 2005, 99,129; Anet&Muhammad 1920, 1, 68.
[128] *Ruba'iyat*, 56.
[129] *Ruba'iyat*, 23. Vezi şi Whinfield 1893, 100; Iorga 2004, 169; Starck 2013, 58.

Bibliografie

Traduceri engleze ale *Ruba'iyatelor*

Blanden, Charles, *Omar Resung*, Langworthy & Stevens, 1901.

Cadell, H.M., *The Ruba'yat of Omar Khayam*, with an Introduction by Richard Garnett, John Lane, London-New York, 1899.

Dooman, Isaac, *The Rubayat of Omar Khayyam*, Gorham Press, Boston, 1911.

Fitzgerald, Edward, *Rubaiyat of Omar Khayyam*, ediție de Daniel Karlin, Oxford University Press, 2009.

Garner, John Leslie, *The Stanzas of Omar Khayyam*, ed. A II-a, Henry T. Coates Company, Philadelphia, 1897.

Heron-Allen, Edward, *The Ruba'iyat of Omar Khayyam*,London, 1897.

Le Gallienne, Richard, *Ruba'iyat of Omar Khayyam. A New Edition, with Fifty Added Quatrains*, John Lane, New York, 1901.

McCarthy, Justin Huntly, *Rubaiyat of Omar Khayyam*, David Nutt, 1889.

Nicolas, J.B.; Corvo Baron, Frederick, *The Rubaiyat of Umar Khayam*, with an Introduction by Nathan Haskell Dole, John Lane, New York, 1903.

Pasha, Johnson, *The Rubaiyat of Omar Khayyam. Translated from the Lucknow Edition*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1913.

Payne, John, *The Quatrains of Omar Kheyyam of Nishapour*, Villon Society, London, 1898.

Pollen, John, *Omar Khayyam. Faithfully and Literally Translated (from the Original Persian)*, Foreworded by Aga Khan, East and West, Ltd., London, 1915.

Roe George, *Ruba'iyat of Omar Khayyam.A New Metrical Version Rendered into English from Various Persian Sources*, Dodge Publishing Company, New York, 1910.

Saidi, Ahmad, *Rubai'yyat of Omar Khayyam*, Berkeley, 1994.

Thompson, Eben Francis, *The Quatrains of Omar Khayyam of Nishapur*, with an Introduction by Nathan Haskell Dole, Commonwealth Press, 1906.

Tirtha, Swami Govinda, *The Nectar of Grace: Omar Khayyam's Life and Works*, Kitabistan, Allahabad, 1941.

Whinfield, E.H., *The Quatrains of Omar Khayyam,* ed. a II-a, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1893.

Traduceri franceze ale *Ruba'iyatelor*

Anet, Claude & Muhammad Mirza, *Les 144 Quatrains d'Omar Khayyam. Traduits litteralement*, Editions de la Sirene, Paris, 1920.

Gilkin, Iwan, *Soixante-Dix Quatrains d'Apres Omar Khayyam*, Editions de „la Vie Intellectuelle", Bruxelles, 1923.

Lahor, Jean, *En Orient. Les quatrains d'Al-Ghazali. Quatrains d'Omar-Kheyam. Le Cantique des Cantiques. L'Idole*, Alphonse Lemerre, Paris, 1907.

Nicolas, J.B., *Les Quatrains de Kheyam*, Imprimerie Imperiale, Paris, 1867.

Traduceri în română ale *Ruba'iyatelor*

Crăciun, Ion, „In memoriam Ionel Fernic: Omar Khayyam – În tălmăcirea lui Ionel Fernic. Postumă lui Ionel Fernic", în Vasiliu, Teodor, *Istoria Crizantemei de aur*, Editura Artpress, Târgoviște, 2007, p. 36.

Dan, George, Omar Khayyam. Catrene, Editura Univers, București, 1972.

Dan, George, *Privighetorile Persiei. Antologie de poezie persană (secolele X-XX)*, Prefață de Virgil Cândea, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1971.

Iorga, Gheorghe, *Un arian în umbra moscheii: Omar Khayyam – Rubaiate*, Editura Universitas XXI, Iași, 2004.

Olteanu, Geo (trad. și introducere), *Omar Khayyam. Rubaiyate*, Editura Printeuro, Ploiești, 2004.

Popa, George, *Omar Khayyam, Catrene*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1969.

Popa, George, *Omar Khayyam, Catrene*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Editura Junimea, Iaşi, 1993.

Popa, George, *Rubaiyatele lui Omar Khayyam*, ediţie definitivă, Editura Timpul, Iaşi, 1995.

Romanescu, Paula, *Omar Khayyam. Rubaiate. Robaiates*; versiune în lb. română şi franceză, Casa de Producţie şi Editură Corifeu, Bucureşti, 2004.

Stamatiad, Al. T. (traducere şi note), *Omar Khayyam. Catrene*, ediţie îngrijită de Alexandru Metea, Editura Helicon, Timişoara, 1993.

Starck, Otto, *Poeme persane. Baba Taher. Omar Khayyam. Saadi. Rumi. Şabestari. Hafez*, cuvânt înainte: George Grigore, Editura Herald, Bucureşti, 2006.

Starck, Otto, *Trei poeţi persani. Omar Khayyam, Saadi, Hafez*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982.

Literatură secundară

Ahmed, Akbar S., *Discovering Islam. Making Sense of Muslim History and Society*, Routledge, ed. A III-a, 2002.

Aminrazavi, Mehdi, *The Wine of Wisdom. The Life, Poetry and Philosophy of Omar Khayyam*, Oneworld Publications, 2005.

Ayati, Akram, „La thematique de la mort chez Khayyam et Gautier", *Archives of Sid*, anul VII, Nr. 15, primăvară-vară 2012, pp.45-69.

Banerjee, Prasun, Veiling the Mystic in the Hedonist Gear: A Comparative Rereading of Omar Khayyam's *The Rubaiyat* and Harivansh Rai Bachchan's *Madhuśālā*", *The Contour*, vol. 1, nr. 4 , aprilie 2015, pp. 14-21.

Bordbar, Maryam; Aghagolzadeh, Ferdows, „Obligation Versus Free Will in Khayyam's Poetry: A Linguistic and Verbal Art Theoretic Account", *Advances in Language and Literary Studies*, vol. 7, nr. 6 (December 2016), pp. 216-220.

Bowen, J.C.E., „The Rubā' iyyāt of Omar Khayyam: A Critical Assessment of Robert Graves' and Omar Ali Shah's Translation", *Iran*, Vol. 11 (1973), pp. 63-73.

Christensen, Arthur, *Recherches sur les Ruba'iyat de Omar Khayyam*, Carl Winter's Universitatsbuchhandlung, Heidelberg, 1905.

Corbin, Henry, *Istoria filosofiei islamice*, Editura Herald, Bucureşti, 2008.

E. D. R.; H. A. R. G., „The Earliest Account of 'Umar Khayyām", *Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, Vol. 5, Nr. 3 (1929), pp. 467-473.

Esmaeeli, Hossein; Mortazevi, Fakhraddin; Karami, Bakhtiar; Hashemzadeh, Abolfazl; Gashtasb Maryam & Joveini, Roghayyeh Ebrahimi**, „**Death escaping or accepting the death (A study in the death in Khayyam's poems)", *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, Vol 3 (nr. suplimentar, II), 2014, pp. 120-125.

Fädil,Abd al-Haqq, „The Fame of Omar Khayyam", *The Muslim World*, Vol. 50, nr. 4, octombrie 1960, pp. 259–268.

Iqbal, Muzaffar, *Science and Islam*, Greenwood Guides to Science and Religion, Greenwood Press, Londra, 2007.

Jaberizadeh, Tahereh, „Reflects of Humanism in the Quatrains of Omar Khayyam and Heidegger's Existentialism" , *World Journal of Islamic History and Civilization*, vol. 3, nr.3 (2013), pp. 92-100.

Jermyn, Scott, „Loaves of Bread and Jugs of Wine: Three Translation of Omar Khayyám", *Meta*, nr. 342 (1989), pp. 242–252.

Kossaifi ,Christine, „Bois du vin, cueille la rose et pense. Variations d'Omar Khayyam sur le Carpe Diem horatien", *Bulletin de l'Association Guillaume Budé*, nr. 2, iunie 2001, pp. 171-194.

Martin, Richard C., *Encyclopedia of Islam and the Muslim world*, Thompson Gale, MacMillan Reference, 2004.

Mierow, Herbert Edward, „Horace and Omar Khayyam", *The Classical Weekly,* Vol. 11, No. 3 (Oct. 1917), pp. 19-21.

Mohseni, Mohammad Reza, „Méditation sur les mystères de la création. Paul Valéry et Omar al Khayyâm", *Revue Annales du Patrimoine*, Universite de Mostaganem, Algeria, nr. 12, 2012, pp.57-71.

Nasr, Seyyed Hossein, *Islamic philosophy from its origin to the present: philosophy in the land of prophecy*, SUNY Series in Islam, State University of New York Press, 2006.

O'Connell, F.W., „Koheleth and Khayyam", *The Irish Church Quarterly*, Vol. 9, Nr. 34 (Apr., 1916), pp. 134-142.

Panahbar, Ehsan; Hesabi, Akbar; Pirnajmuddin, Hussein, „Aesthetics in the Relationship of Conceptual Metaphors and Cultural Models in the Translation of *Rubayyat of Khayyam*", *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, vol. 22, nr. 3 (2016), pp. 49 – 63.

Sarton, George, *The Tomb of Omar Khayyâm*, *Isis*, Vol. 29, Nr. 1 (iulie 1938), pp. 15-19.

Trattner, Ernest, „'Umar Khayyam – Poet II. The Right to Heresy", *The Muslim World*, Vol. 53, nr. 1, ianuarie 1963, pp. 19–32.

Trattner, Ernest, „'Umar Khayyam - Poet", *The Muslim World*, Vol. 52, nr. 4, octombrie 1962, pp. 308–314.

Închide Koranul !

Gândeşte liber şi
priveşte liber cerul
şi pământul !

Săracului care trece
dă-i jumătate din
ce ai,

Şi ascunde-te ca să
zâmbeşti ...

Omar Khayyam